

НАТАЛІЯ ВАЩЕНКО

(Полтава)

МОРАЛЬНЕ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ШКОЛІ ОЛЕКСАНДРА МИШУГИ

Проаналізовано моральне та патріотичне виховання учнів і студентів у науково-педагогічній школі Олександра Мишуги. За свідченнями його учнів та видатних діячів української культури схарактеризовано його ставлення до національної музики, літератури, поезії та їхнього значення в процесі роботи з вихованцями, висвітлена меценатська діяльність О. Мишуги у підтримці національних навчальних закладів, громадських організацій, студентів.

***Ключові слова:** моральне виховання, патріотичне виховання, науково-педагогічна школа, меценатство, маестро.*

Проблема дослідження творчого внеску О. Мишуги – видатного педагога, артиста, громадського діяча й мецената – в українську культуру постала ще в 30-60 роки ХХ століття. Олександром Пилиповичем було виховано чималу кількість видатних співаків, вокальних педагогів. Педагогічній діяльності він присвятив більше двадцяти років життя. У працях мистецтвознавців згадується понад 50 прізвиськ оперних співаків – учнів Олександра Пилиповича у Києві, Варшаві, Мілані, Фразбурзі, Римі, Стокгольмі тощо. Найвідоміші – Я. Королевич-Вайдова, З. Забелло-Мазуркевич, Г. Леска-Ардт, Я. Тіссерант-Паржинська, Є. Штрассерн, В. Рашковська, В. Долинська, І. Сологуб-Бокконі, І. Строковська-Фаришевська, С. Колодій-Андрієвська, М. Висоцька, М. Гребінецька, О. Любич-Парахоняк, С. Мирович, М. Донець-Тессейр, М. Микиша та ін.

Його спадщину вивчали такі провідні мистецтвознавці, як І. Драч, М. Головащенко [1; 6], видатні вокальні педагоги та всесвітньо відомі співаки М. Гребінецька, О. Любич-Парахоняк, С. Мирович [2; 3; 5]. Особливо великий внесок у дослідження громадської та меценатської роботи О. Мишуги здійснив його улюблений учень і асистент – М. Микиша – відомий український вокальний педагог та оперний співак, продовжувач педагогічної школи свого маестро.

Проте, незважаючи на велику кількість праць, присвячену видатному українському маестро, недостатньо таких, у яких би йшла мова про впровадження моральних і патріотичних засад виховання в педагогічній роботі О. Мишуги. Тому автор статті ставить *мету* показати вплив особистості українського педагога на формування моральних і громадських позицій його вихованців.

Усі сучасники Олександра Пилиповича Мишуги, хто знав його особисто – друзі, колеги, артисти, учні – згадували його як людину високоморальну, патріота України й української мови, громадянина з великої літери. Усі ці якості Маестро намагався прищепити й своїм вихованцям. Та часом особистий приклад діє на молоду людину набагато красномовніше слів. А. Мишуга сам був утіленням такого прикладу.

Учні професора Олександра Мишуги вчилися у нього, варто зазначити, не лише співу. Всі вони його вважали найкращим, на вчинки його рівнялись,

погляди розділяли, манеру поведінки визнавали зразковою, проявляючи величезну повагу до особистості високоосвіченого вчителя, а потім своїх учнів навчали любити Україну й мистецтво співу так, як любив його він – Олександр Мишуга.

Свідченням впливу моральної поведінки О. Мишуги як викладача на своїх вихованців був лист (вітальна адреса) його учнів, опублікований для свого Маестро після їхнього публічного іспиту в Києві 20 травня 1907 року, і який з'явився в газеті “Рада” з ініціативи самих учнів. Ось його зміст:

“Любий Маестро! Закінчуючи сьогоднішнім днем наш шкільний рік і розлучаючись із Вами на кілька місяців до нової радісної зустрічі, ми не можемо перемогти в собі бажання висловити вам те, що довго таїться в наших серцях. В ясному світлі артистичної слави Ви приїхали до Києва два роки тому не за новими лаврами й оваціями, але щоб із самопожертвою послужити святому мистецтву, ви згодні радо поділитися з нами своїм скарбом.

Із першого ж моменту нашої зустрічі із Вами, любий Маестро, ми зрозуміли, що доля послала нам саме те щастя, якого бажала душа. Із безмежною терпеливістю Ви взяли до невдячної праці – обробляти сирий матеріал. Обережно, крок за кроком ви вели нас до визначеної мети: у своїх захоплюючих лекціях, повних високої думки та мистецьких інтересів, Ви по волі виявляли перед нами тайни свого великого таланту, визначаючи нам усі свої способи, за допомогою яких ми повинні вибитися на певний шлях, щоб служити мистецтву. Ви завжди були нашим Маестро в найвищому розумінні цього слова. Ви навчали нас думати, переймати серцем і розумом глибіню кожного виконаного твору і думками, словами та звуками будити кращі струни в душі людини. Ви не лише навчали, а й виховували нас; просто дивно як під Вашою могутньою рукою перемінялися на краще наші погляди, характери, відчуття! Ваші віддані учні” [1, с. 89].

Подібну вітальну адресу можна було написати лише дуже дорогій людині. В кожному рядку листа відчувається захоплення й любов вихованців до свого Маестро, віра в його вокальну школу і щастя від самої можливості зайвий раз поспілкуватися з ним [1, с. 90].

Олександр Пилипович був не лише педагогом високого рівня, а й відданим другом, людиною, зажди готовою прийти на допомогу, меценатом. Із великим теплом згадувала про нього його учениця, відома оперна співачка Олександра Любич-Парахоняк: “Тоді мені ще й двадцяти років не було. Олександра Мишуги особисто я не знала. Але від людей наслухалася стільки гарного про нього – про його високу культуру, добре серце, про його допомогу молодим митцям, що сміливо, як до батька, зайшла до нього у Варшаві відразу після приїзду. На руках у мене був рекомендаційний лист від товариства імені М. Лисенка. І ось я на квартирі Олександра Мишуги. Переді мною сидів середній на зріст, симпатичний літній чоловік. Він на мене справив незабутнє враження: гладко зачесане, присипане сивиною волосся, світлі великі молоді очі, що випромінювали доброту й щирість: “А, землячка з України. Дуже добре ви зробили, що приїхали. Я ще не знаю вашого голосу, але вже те одне, що хочете вчитися, прагнете чогось добитися, заслугує на схвалення. Завтра вас послухаю, краще розкажіть, що там чувати у нас на Україні. А Франка не бачили? Як його здоров'я, як він живе, не чули?” [3, с. 94-95].

Далі О. Любич-Парахоняк додає в своїй статті “Мій незабутній вчитель”: “Я стала студенткою Варшавської консерваторії, де провчилася з 1912 по 1914 рік.

Моїм професором був Олександр Пилипович Мишуга. Я б сказала, що це був ідеальний педагог, високоморальна людина, патріот своєї країни” [3, с. 94-95].

О. Мишуга виховав цілу плеяду не лише талановитих артистів-співаків, а й педагогів, яким він передав свою естафету. Всі вони його згадували як зразок того, якою має бути людина, вчитель, громадський діяч. Відома оперна співачка, згадувана вище Софія Миронович, в минулому учениця О. Мишуги так писала про нього: “Я горджуся тим, що моїм учителем, який вивів мене і благословив на шлях мистецтва, був світової слави український артист Олександр Мишуга. Цей геніальний співак і чудова людина назавжди залишився в моїй пам’яті як ідеал високої гуманності й прекрасного” [5, с. 91-92].

Коли Олександр Пилипович виїхав із Києву до Варшавської консерваторії, Софія Мирович через деякий час збрала всі свої скромні позитки, дещо продала, щоб мати гроші на дорогу, і поїхала до Варшави. Відразу ж заїхала до Олександра Пилиповича, який тоді мешкав на вулиці Кракове передмістя. Він зустрів її, як рідну доньку. Потім посприяв тому, щоб прийняли дівчину в консерваторію, допоміг одержати стипендію, що було зовсім нелегко в ті часи.

Софія Мирович розповіла про два випадки, які трапилися з нею. Вона жила бідно. Навіть мріяти не могла, щоб шикарно одягнутися, як, наприклад, сьогодні одягається наша студентська молодь, зокрема мистецька. Софія Мирович міркувала з цього при воду: “Чи боліло мені це? Лише інколи, бо я всеціло була зайнята мистецтвом, була багата й горда душею та задивлена на нове велике майбутнє” [5, с. 92].

Одного разу вона повернулася з заняття від Маестро – щаслива, що добре проспівала арію Розини. Роздягаючись, чогось встромила руку в кишеню пальта. І страшенно перелякалася, бо витягла звідти 50 карбованців! “Я остовпіла. Звідки в мене такі великі гроші?! Що могло статися?! Я з дива не могла вийти. Думала і нічого не розуміла. Дивлячись на гроші ще і ще, придивлялася, чи вони правдиві. А потім прийшла такого висновку: коли я займалася в Олександра Пилиповича вдома, до нього приходила якась аристократка й приносила гроші за уроки сина. Певно, вона йому хотіла заплатити більше, та знала, що Маестро не візьме. Отож, мабуть, хотіла вкласти гроші йому в пальто, а що моє висіло поруч, то вона помилилася і всунула в мою кишеню. Лише таке могло бути. Я відразу ж поїхала до нього з наміром все з’ясувати й перепросити” [5, с. 93].

Вона вибігла з дому і за якоїсь півгодини постукала в двері помешкання Маестро. Дівчині відчинив Михайло Микиша, який теж учився в нього. Вона була рада, що зустріла товариша. Тут же, задихана, все йому розповіла. виявилось, що Михайло все знав: він був у змові з Маестро. Олександр Пилипович, бачачи фінансові проблеми Софії Мирович, хотів допомогти їй, але так, щоб вона не знала, хто це зробив. “А по-скільки, справа набрала такого обороту, то Микиша мусив уже розкрити мені таємницю: ці гроші від Маестро. Він пошепки сказав: “Йди зараз же додому, бо коли Олександр Пилипович довідається, то йому буде неприємно, що його конспірація не вдалася“. Отака це була людина. Іншим разом під новий рік він вислав мені поштою без зворотної адреси відрізи на плаття й плащ. І так було з багатьма студентами. Це був рідний батько нам, а може й більше ...” [5, с. 93].

Як ми бачимо, маестро не любив вихвалитися своєю допомогою. Йому хотілося ім’я мецената, яким у даному випадку він виступав, залишалося анонімним. Його велика людська скромність, бажання допомогти ґрунтувалося

на тому, щоб більше віддавати людям себе без остатку, аніж брати в людей для себе. В цьому був увесь маестро і його життєва позиція.

Марія Гребінецька, оперна співачка, також учениця О. Мишуги, згадувала патріотичні настрої свого Маестро, його любов до рідної мови: “Теперішнє молоде покоління не може собі навіть уявити, яка це була подія на ті часи, коли він на публічних іспитах про теорію вокалу українською. О. Мишуга був людиною високих ідеалів. А всіх своїх учнів учив бути на все життя друзями і допомагати один одному, хоча б куди доля не кинула їх. Як на тодішні обставини, то Маестро був багатою людиною, але жив сам надзвичайно скромно, весь свій маєток роздавав на народні цілі, допомагав своїм учням. Одним із його вихованців є Михайло Микиша, який тепер співає з великим успіхом в Україні й у Росії. Не раз вечорами говорив нам Маестро про минуле України, просив співати наші старовинні пісні” [2, с. 102].

Любов Олександра Мишуги до України й українців, до своєї рідної мови, до людей, які займалися його професією й поважали її, любов до благородної праці вчителя й артиста він щиро навіяти передати своїм учням, і, судячи з відзвітів про нього, йому це успішно вдавалося.

Образ патріота, мецената і глибоко моральної людини, здатної передати всі ці якості своїм вихованцям, змалював визначний український композитор Станіслав Людкевич. Він відніс Мишугу до виняткового типу артиста та педагога, “скромного в житті, простого проповідника ощадності, що не вагався ніколи увесь свій матеріальний доробок ще за життя роздавати щедрим, справді княжим жестом “безіменного жертводавця”. Унікальним було дійсно й те, що О. П. Мишуга ніколи не хотів, щоб люди знали, що отримали допомогу саме від нього.

Якось після одного з концертів О. Мишуга поінформував свого племінника Луку, що продав будинок у Варшаві й хоче через нього передати усі 100 000 злотих на різні благодійні цілі в Україні. Сам же для себе він зняв невеличку квартиру недалеко від центру міста, куди до нього й завітала Софія Мирович.

Іншого разу, дізнавшись, що Іван Франко не має коштів для видання книги “Зів’яле листя”, змушений заробляти працею в польській газеті, Мишуга прийшов до нього та поклав на стіл 500 золотих. Як згадував той день син поета Тарас Франко: “Одного вечора батько не ввійшов, а вбіг у дім. Він був чимось особливо схвилюваний і збуджений. Йому хотілося сказати все разом, а слова застрягали в горлі. Він сів і через сльози промовив: “Боже! Які є люди на землі!” [4, с. 85]. І ця оцінка є найвищою, бо Олександр Мишуга дійсно був унікальною людиною, моральною за велінням серця, а не заради того, щоб виглядати благодійником в очах громадськості та тодішньої влади. Після цього випадку Мишуга не раз надсилав різні суми Франку, а коли не зміг прибути у 1913 році на його ювілей, то замість себе прислав улюбленого учня М. В. Микишу.

Михайло Венедиктович Микиша у статті про свого Маестро “Сівач добра й краси” так писав: “У Львові Франко слухав мій виступ, а коли я розмовляв із ним, він спитав: “Хто так добре виховав ваш голос?” – “Олександр Мишуга”, – відповів йому я. Обличчя поета засяло радістю: “А, це наш славнозвісний співак. То мій щирий приятель”. Навчаючись в Олександра Мишуги в Києві, а потім у Варшаві, я був, так-би мовити, його секретарем – він доручав мені вести листування, висилати гроші тощо. Пам’ятаю, я носив від нього на пошту досить великі суми для Музичного товариства у Львові, українських гімназій,

робітничих організацій. Давав він гроші також деяким українським студентам, які вчилися в різних університетах Європи“ [4, с. 84].

Мишуга фінансував I-й том збірника “Українське мистецтво”, щорічно давав стипендії на навчання бідних українців та утримання Ремісничо-промислової бурси, театру Старицького, Музичного товариства, української гімназії та ряду інших установ. В архіві його кореспонденції є листи від багатьох українців, які отримували величезні суми на різні проекти.

В одному з листів до племінника Луки Мишуга писав: “І коли б я ще раз мав прийти на світ, то не хотів би вродитися дитиною з багатого й знатного роду, з чужою славою і з чужим маєтком, а з сильними м’язами і зі здоровою головою” [7, арк. 2]. До слова, племінник співака Лука Мишуга, через якого іменитий дядько пересилав великі суми пожертв, пізніше зробив непогану громадську кар’єру в США. І коли у 1920-1930-х роках вже сам організовував пожертви для українського революційного руху – УВО та ОУН, то в звітах цих організацій долари, надіслані з Америки, значилися не інакше, як “мишуги”.

Зазначимо, що на станції київського метро прізвище легендарного тенора (на його честь названа вулиця на столичних Позняках) написано з помилкою – через “і”. Тут відіграла свою роль русифікація його імені, з одного боку, з іншого – ополячення й вимова на італійський манер, а яких немає твердого “и”.

О. Мишуга вважав, що завдання педагога з вокалу полягає в тому, щоб не злякати свого підопічного, а навпаки, немов ніжний батько, розібратися в душевному стані виконавця, і допомогти йому впоратися з наболілою проблемою, надати йому сил, терпіння і впевненості в собі. Це завдання вимагає і від педагога з вокалу великих здібностей психолога і великого терпіння.

Робота на такому рівні, на думку О. П. Мишуги, вимагає неймовірно тонкого почуття, інтуїції і такту. Це схоже на спробу погладити маленьку пташку. Найголовніше не злякати її, а намагатися, щоб вона сама сіла на руку і їй стало затишно і тепло на вашій руці. Потрібно, щоб вона довіряла вам, і лише тоді ви зможете ніжно доторкнутися до неї й потім знову відпустити на волю.

“Викладачеві вокалу – писав він до М. Багістіні, – необхідно навчитися зберегти спокій і самовладання в будь-якій ситуації, але не лише для того, що б зберегти свій чудовий тембр (таке ставлення загрожує черствістю і фанатизмом), а для того, що б залишатися людиною – доброю, чуйною, уважною до чужої думки, справедливою і такою, яка вміє прощати. По-друге, на заняттях варто навчитися відчувати внутрішню свободу, не залежати від ситуації, не бути важким у спілкуванні з людьми, знаходити спільну мову, не замикатися в собі.

Не варто намагатися не підвищувати голос, особливо якщо ви нервуєте або збуджені. Ваш крик не принесе полегшення ні вам, ні тим, хто вас оточує. Навпаки, ви можете тільки сколихнути хвилю відповідного гніву, люті, чи розпачу. Тим більше, ваш крик ніколи не переконає людей у вашій правоті. Одне слово, сказане тихо і впевнено, набагато сильніше й вагомніше всіх криків” [6, с. 499].

Маестро вважав, що в спілкуванні з людьми, які нас оточують, і, в першу чергу, з учнями не варто займати оборонну позицію. У такій ситуації, людина подумки стає в позу борця чи воїна, коли тіло готове відбити удар. М’язи напружені, жили на шії роздуті, долоні стискаються в кулаки, хай навіть мимоволі. На підсвідомому рівні ваші опоненти відчують ту напругу, що виходить від вас і перешкоду, виставлену вами, й у відповідь ви негайно отримуєте таку

ж напругу, і не дай Бог вам почути скрегіт забрала і брязкіт списів чи мечів, націлених у вас.

Виховуючи співаків, чималу увагу О. Мишуга приділяв їхньому естетичному розвитку. Ґрунтовні знання з історії, літератури, естетики викликали глибоку повагу учнів. Навчав їх і грамотній інтерпретації вокальних творів, і умінню створювати яскравий художній образ. Прикладом цього може слугувати, зокрема, розучування Михайлом Микишею партії Радамеса в („Аїда“ Джузеппе Верді). Мишуга показував йому, як правильно застосовувати жест до кожної фрази у вступній арії Радамеса, зберігаючи при тому стиль жестів, типових для єгиптянина.

Роль, яку відіграв у житті знаменитого оперного співака та прославленого вокального педагога Михайла Микиші Олександр Пилипович Мишуга була, на нашу думку, вирішальною. М. Микиша присвятив своє життя служінню оперній сцені та підготовці молодих талантів для продовження справи видатного співака, одного із кращих українських вокальних педагогів, мецената і патріота своєї землі Олександра Мишуги. Усе життя М. Микиші – яскраве тому підтвердження.

Дослідивши окремі події, висвітливши деякі факти з викладацького та громадського життя Олександра Мишуги, можемо стверджувати, що його учні керувався тими настановами, порадами, які одержали від Маестро, не лише у питаннях методики постановки голосу, вихованні молодого покоління співаків, а також глибоко усвідомили загальнолюдські норми і правила самовідданого життя в мистецтві на благо Батьківщини.

Хочеться завершити міркування про моральне та патріотичне виховання О. П. Мишугою своїх учнів словами професора М. В. Микиші: “У 1914 році я востаннє бачив свого вчителя, але й зараз він наче живий стоїть перед моїми очима. Завжди бадьорий, працьовитий, закоханий у мистецтво, він, як той сівач зерном, словом, співом і особистим прикладом сіяв красу між людьми, братерство, дружбу. Його постать завжди буде світочем для артистів, педагогів, митців” [4, с. 87].

Таким чином, моральне та патріотичне виховання учнів і студентів у класі О. Мишуги проходило на найвищому рівні. Свідченням цього є відгуки й оціночні судження його друзів, колег та учнів. Олександр Пилипович був патріотом своєї батьківщини, любив свій народ та українську мову. Він мав високі моральні якості: був безкорисливим, у потрібний час завжди приходив на допомогу тому, кому вона конче була потрібна, він допомагав закладам, організаціям, товариствам, видавництвам, не кажучи вже про окремих осіб. Він привчав учнів беззастережно любити мистецтво й свою майбутню професію, служити їй і віддавати весь час, прививав інтерес до української народної пісні, до вітчизняної поезії й літератури, бажав бачити своїх вихованців людьми всебічно освіченими людьми.

Проблема багатогранна й не вичерпується отриманими в статті результатами. Одним із її пріоритетних напрямів уважаємо дослідження меценатської та громадсько-просвітницької діяльності Олександра Пилиповича, а також його інноваційної методики викладання співу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Видатний співак. Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – 118 с.

2. Гребінецька М. Фанатик мистецтва / *Марія Гребінецька* // Видатний співак. Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – С. 100-102.
3. Любич-Парахоняк О. Мій незабутній учитель / *Олександра Любич-Парахоняк* // Видатний співак. Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – С. 94-98.
4. Микиша М. Сівач краси і добра / *Михайло Микиша* // Олександр Мишуга – король тенорів / [авт.-упоряд. М. Головащенко]. – К. : Музична Україна, 2004. – С. 82-87.
5. Миревич С. Людина великого серця / *Софія Миревич* // Видатний співак. Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – С. 91-93.
6. Мишуга О. П. Листи / *Олександр Пилипович Мишуга* // Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи / [упоряд., підготовка текстів, стаття та примітки М. Головащенко]. – К. : Музична Україна, 1971. – С. 497-645.
7. Приватний архів Опенько Г.Я. (м. Полтава). – Од. зб. 13. – 4 арк., зв.

НАТАЛЬЯ ВАЩЕНКО

НРАВСТВЕННОЕ И ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ШКОЛЕ АЛЕКСАНДРА МЫШУГИ

Дан анализ нравственному и патриотическому воспитанию учеников и студентов в научно-педагогической школе Александра Мышуги. В воспоминаниях его учеников и выдающихся деятелей украинской культуры охарактеризовано его отношение к национальной музыке, литературе, поэзии и их значения в процессе работы с воспитуемыми, освещена меценатская деятельность А. Мышуги по поддержке национальных учебных заведений, общественных организаций, студентов.

Ключевые слова: нравственное воспитание, патриотическое воспитание, научно-педагогическая школа, меценатство, маэстро.

NATALIYA VASHCHENKO

MORAL AND PATRIOTIC EDUCATION IN SCIENTIFIC-AND-PEDAGOGICAL SCHOOL OF ALEXANDER MISHUGA

The author investigates the moral and patriotic education of students in scientific-and-pedagogical school of Alexander Mishuga. She characterized maestro's attitude to national music, literature, poetry and showed their importance in the process of working with students, described Mishuga's activity for the welfare of national educational establishments, social funds and students.

Mishuga's heritage was studied by such leading art-critics as Ivan Drach, Mikhail Golovashchenko, outstanding teachers of vocal and far-famed singers Maria Hrebinetska, Alexandra Lubich-Parahonyak, Sofiya Mirovich. Especially great contribution to the investigation of Alexander Mishuga's voluntary and welfare activity made his favourite student and assistant Mikhail Mykysha who is a famous Ukrainian teacher of vocal, opera singer, a successor of his Maestro's pedagogical school.

But in spite of a large quantity of scientific works dedicated to outstanding Ukrainian maestro there are just a few works written about the inculcation of moral and patriotic footings in Alexander Mishuga's pedagogical activity. On the assumption of that fact the author sets herself to reveal the influence of Ukrainian pedagogue's personality on the forming of moral and civic positions of his students.

All Alexander Mishuga's contemporaries remembered him as a man of high morality, a patriot of Ukraine and Ukrainian language, a freeman. Maestro did his best to develop all these calibres in his students. But most often a personal example effects the youth much better than any words. Mishuga was the embodiment of this example himself. It should be mentioned that professor's students learned from him not only how to sing. They reckoned him to be the best, attained to the level of his actions, shared his views, his behaviour was considered to be an exemplary one. Students showed a great respect for the personality of their highly educated teacher and afterwards taught their students to love Ukraine and the singing art as Alexander Mishuga did.

Maestro was a wealthy man, but he lived very modestly. He gave all his means for the social welfare.

While training his students to be singers, maestro paid much attention to their aesthetic education. Thorough knowledge of history, literature and aesthetics stimulated a deep respect of his students. He taught them to interpret the voice compositions competently and to create vivid artistic image.

Hence the moral and patriotic education of students in Alexander Mishuga's class was carried out at the highest level. As the evidence of that fact there are the appreciations of his friends, colleagues and students. A. Mishuga was a patriot of his homeland; he loved his compatriots and the mother-tongue. He was a man of high moral character: he was unselfish and disinterested, always ready to help everyone who needed it; he gave his support to the establishments, organizations, companies, publishing houses, not to mention the individuals. Alexander Mishuga taught his students to love the art and their future profession unconditionally, serve for it and devote all their time to it. He inculcated in his students the interest for Ukrainian folk songs, national poetry and literature; he wished their students to be fully developed and highly educated people.

The problem is many-sided and isn't exhausted in the results obtained in the article. The investigation of Alexander Pylypovych welfare and voluntary activity coupled with his innovative teaching methods is considered to be one of the priority directions of the studying the problem under analysis.

Keywords: *moral education, patriotic education, scientific-and-pedagogical school, welfare activity, maestro.*

Одержано 23.09.2014, рекомендовано до друку 9.10.2014.